

Ünite 8: Röportaj - Mülakat

Röportaj

“Röportaj”, Fransızca “reportage” sözcüğünden dilimize geçmiş bir kelimedir. Kelimenin kökeni Latince “toplamak, getirmek” anlamlarında kullanılan “reportare” fiilidir. Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük’te;

- Konusu bir soruşturma, araştırma olan gazete veya dergi yazısı
- Radyo ve televizyon habercisinin araştırma ve soruşturma sonucunda hazırlamış olduğu program, mülakat” şeklinde tanımlanmaktadır.

Genel olarak gazete ve dergilerde yayınlanan, öğretici niteliği ağır basan röportajların çok yönlü ve değişik anlatım olanaklarından yararlanılarak oluşturulması onu sıradan gazete ve dergi yazısı olmaktan çıkarmış, yazınsal bir tür hâline getirmiştir. Gezip görmeye, incelemeye, soruşturmaya, ilgililerle görüşüp konuşmaya dayanan röportajın bu özelliklerinden dolayı diğer yazı türleriyle hatta öykü, roman ve tiyatro türleriyle sıkı bir ilişki içinde olduğu söylenebilir.

Romanda, öyküde, oyunda bir yaşam gerçeğinden yola çıkılır. Yazar ancak bu gerçeği değiştirebilir, ona yeni boyutlar, yorumlar katabilir. Röportajda ise bu yoktur. Röportaj yalnızca bize yaşam gerçeğini, olayları ya da sorunları göstermekle kalmaz, bunların arkasında yatan nedenleri, yönlendirici etkilerini de gösterir. Bu durum röportajı haberden ayıran temel bir özellik olarak da ifade edilebilir.

Röportajın gerçeklere dayanır ve bu yüzden inandırıcılığı son derece kuvvetlidir. Röportaj yazarı, konusunun gerektirdiğine göre resimlerden, fotoğraflardan, öteki yazılı anlatım türlerinden yararlanarak bu inandırıcılığı artırır.

Yaşatarak öğretme, okuyucuyu yaşamla, yaşamın özünü karşı karşıya getirme röportajların başlıca özelliklerinden biri olarak gösterilebilir. Röportaj gazeteciliğin önemli bir dalıdır. Bilgiyi, haberi, gerçeği açık, yalın, çarpıcı bir dille okura ileten, okuyucuyu sıkmadan, kendini okutan, gücünü, inandırıcılığını belgelerden alan, okuyucuyu belgelerin de ötesine geçiren bir yazı türüdür.

Röportaj hem gezi yazılarının hem de makalenin özelliklerini taşır. Makale gibi dayandığı sağlam bir düşünce, bir tez vardır. Yazar sorunu yerinde inceleyerek, gezip görerek, ilgili kişilerle konuşarak, fotoğraf ve belgelerle destekleyerek okuyucunun bilgisine sunar.

Röportaj Türleri

Röportajlar; izlenen yöntem, ele alınan konu, tanıtılan kişiler, uzunluk ve sunuş tarzı açısından çeşitlere ayrılmaktadır:

- Yöntem açısından röportajlar
- Ele alınan konu ve görüşülen kişilere göre röportajlar
- Uzunluğuna göre röportajlar
- Anlatım tarzına göre röportajlar
- Sunuş tarzına göre röportajlar

Yöntem açısından röportajlar, yazarın izlediği yöntem açısından röportajların “konuşmaya dayalı” ve “belgesel” olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. Konuşmaya dayalı röportaj, geleneksel görüşme yöntemiyle yapılır. Bir gazetecinin bir devlet adamına, bir sanatçıya veya bir sporcuya sorduğu sorulara aldığı cevaplara dayanarak yazdığı röportajlardır. Sözlü ve yazılı kaynaklardan yararlanılarak, inceleme, araştırmalara dayanılarak oluşturulan röportajlar ise belgesel röportaj adını almaktadır.

Ele alınan konu ve görüşülen kişilere göre röportajlar, edebî röportaj, siyasal röportaj, sağlık röportajı, spor röportajı şeklinde çeşitlere ayrılmaktadır. Şair ve yazarlarımızın yaşayış ve kişilik özelliklerini, sanat görüşlerini daha iyi anlamamıza olanak tanıyan röportajlara edebî röportaj adı verilmektedir. Sağlık konularını ele alan

röportajlara sağlık röportajı, siyasi konuları ele alan, devlet yönetiminde bulunan kişilerle yapılan görüşmelere dayanan röportajlar da siyasal röportaj olarak anılmaktadır.

Uzunluğuna göre röportajlar belirli bir konuyu ele alan ve tek yazı çerçevesinde sunulan röportajlar tek röportaj olarak adlandırılmaktadır. Bu tür röportajlara gazete ve sanat dergilerinde sıkça rastlanmaktadır. Bir konuyu kapsamlı biçimde, değişik yönleriyle ele alan ve inceleyen röportajlara dizi röportaj denilmektedir. Olayları yerinde incelemeye ve çok sayıda kişilerle ilişki kurulup görüşmelere dayandırılan röportajlar bu gruba girmektedir. Bu röportajların yayımının günlerce sürdüğü görülmektedir.

Anlatım tarzına göre röportajlar yazarın anlatım tarzına uygun olarak röportajların öyküsel ve kurgusal olarak değişik isimlerle anıldığı görülmektedir. Kişilerin bir öykü havası içinde ele alındığı, konuşurduğu, sorunlara parmak basıldığı röportajlar öyküsel röportaj adını almaktadır. Öykülemenin çok sınırlı kaldığı, anlatımda yazarın çok az araya girdiği, ses alma makinesinin kalemin yerini tuttuğu, bu özelliğiyle yaşamdan canlı bir kesit özelliği gösteren röportajlara kurgusal röportaj adı verilmektedir. Bu tür röportajlarda yazar, ele aldığı konuyu, konuya karışan kişilerin konuşmalarıyla biçimlendirir. Ses alma makinesinde kayıtları yazıya dökerken eklemelere gitmeden, anlatılanların yerlerini değiştirme gibi (başta, ortaya, sona alma şeklinde) kurgusal değişiklikler yapar.

Sunuş tarzına göre röportajlar giriş bölümünün sürpriz, şaşırtıcı bir paragraf olduğu, en son söylenmesi gereken kelimelerin en başta söylendiği röportajlar Amerikan röportajı olarak adlandırılır. Yazarın konuyu işlerken kendini ön plana aldığı, "ben" eksenli röportajlar da Alman röportajı olarak sunuş tarzına göre röportajlar arasında yer almaktadır.

Türk Edebiyatında Röportaj Türünün Gelişimi

Türk kültüründe röportaj geleneğinin ilk örnekleri Osmanlı döneminde yazılmış seyahatnamelerdir. Evliya Çelebi'nin (1611-1648) Seyahatnamesi Türk yazın dünyasının ilk röportaj örneği olarak kabul edilmektedir. Ünlü gezginin dolaşıp gördüğü yerlerdeki toplumsal yaşantılara dair bilgileri içeren yazıları röportaj türünün özelliklerini taşır. Edebiyatımızda röportaj türünün ilk örneklerindedir. Diyorlar ki ve Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülakat adlı eserleriyle Ruşen Eşref Ünaydın vermiştir. Ruşen Eşref, Diyorlar ki adlı eserinde edebiyat ve gazetecilik alanlarında tanınmış on sekiz kişiyle yaptığı görüşmeleri bir yazı dizisi hâline getirmiştir. Mustafa Kemal'i Türkiye'ye ve dünyaya tanıtan ilk röportaj olarak değerlendirilen Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülakat adını taşıyan eser, Ruşen Eşref 'in bu türde verdiği ikinci önemli eserdir. Mustafa Kemal ile yapılan görüşmeyi içeren eser 1939 yılında kitap hâlinde yayımlanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yabancı ülkeleri gezip gören yazarların bu gezilerdeki gözlem ve izlenimlerini röportaj türünde yayımladıkları görülmektedir. Falih Rıfki Atay'ın Faşist Roma, Kemalist Tiran, Kaybolmuş Makedonya (1930), Moskova-Roma (1932), Yılmaz Çetiner'in Bilinmeyen Arnavutluk (1966) ve El Fateh (1968), Abdi İpekçi'nin (1929-1979) Dünyanın Dört Bucağından (1972), Fikret Otyam'ın Ne Biçim Amerika, Ne Biçim Rusya (1970) adlı eserleri yine bu türün örnekleri arasında yer almaktadır. 1950'li yıllardan sonra bu türde verilen eserlerin sayısının artış gösterdiği, konu olarak da daha çok ülke sorunlarına, toplumsal ve kültürel ağırlık verildiği gözlenmektedir. Sait Faik

Abasıyanık'ın adliye muhabiri olarak çalıştığı yıllarda gerçekleştirdiği röportajlar da yine bu dönemde Mahkeme Kapısı (1956) adı ile yayımlanır.

Kadın sömürüsünü sorununa dikkat çeken önemli temsilciler ve eserleri şunlardır;

- Cevat Fehmi Başkurt, Geceleri Bizi Kimler Bekliyor (1933)
- Sait Faik Abasıyanık, Mahkeme Kapısı (1956)
- Nemci Onur, Çanakkale Savaşları ve Şehitler Abidesi (1950), Çadır Tiyatrosu (1966)
- Fikret Otyam, Doğudan Gezi Notları (1960), Bir Karış Toprak İçin (1965), Oy Fırat Asi Fırat (1966)
- Tahir Kutsi Maka, İç Göç (1964), Acı Yol (1964),
- Yaşar Kemal, Peri Bacaları (1957), Bu Diyar Baştan Başa (1964)
- Yılmaz Çetiner, Bir Yudum Çay için (1968)

Röportajlarda her yazar kendi üslubuna göre renkli bir anlatım ve plan kullanır. Anlatım tarzı konuya göre değişebilir. Okuru yoran gereksiz betimlemelerden, uzun cümlelerden kaçınılır, daha çok kısa cümlelerden oluşan

günlük konuşma dili benimsenir. Röportajın anlatım ve yansıtım olanakları yüzünden öteki öğretici boyutlu yazılara göre daha zengindir. Yukarıdaki metinde bu özelliklerin bir kısmını görmek mümkündür.

Mülakat

Mülakat Arapça bir kelimedir ve “karşılıklı buluşmak, görüşmek” anlamına gelir. Herhangi bir konuda bir kimse ile karşılıklı yapılan konuşmadır. Kendi uzmanlık alanlarında tanınmış kişilerle hayatları, çalışmaları, eserleri ya da istenilen herhangi bir konuda sorulu cevaplı olarak karşılıklı konuşmaların yazıya geçirilmesidir. Toplumun ilgilendiren herhangi bir konu hakkında ilgili uzmanlarla veya ünlü kişilerle yapılan görüşmeleri içeren yazılardır. Soru- cevap temeline dayalı olan mülakatlar, röportaj türünün başlangıcı sayılabilir ancak onun kadar esnek olduğu söylenemez. Mülakat yazarının konuşulanları herhangi bir değişiklik yapmadan yayınlama zorunluluğu vardır. Mülakat, ciddi bir ön hazırlık gerektirir. Röportaj ve mülakatın anlamının başlangıçta birbirinin içine geçmiş olduğu görülmektedir. Röportaj türü mülakat sözcüğünün anlamı içinde düşünülmüş, herhangi bir alanda tanınmış, ün yapmış kişiye sorular sorma, cevap alma şeklinde anlaşılmıştır. Bu düşünce mülakat biçiminde röportaj türünün gelişimine de zemin hazırlamıştır. Başlangıçta mülakat ile birlikte anılan röportaj, günümüzde mülakat ve gezi yazısından ayrılmış, gazeteciliğin önemli bir araştırma, haber verme, bilgilendirme etkinliği olarak yerini almıştır.

Mülakat türünün belli başlı temsilcileri ve eserleri şunlardır:

- Ruşen Eşref Ünaydın; Ana- firtalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat, Edebi Ziyaretler ve Mülakatlar
- Hikmet Feridun Es, Bugün de Diyorlar ki
- Mustafa Baydar, Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar
- Gavsî Ozansoy, Edebiyatımızda Dünküler mi Bugünküler mi Daha Kuvvetli, 40 Yıl Sonra Diyorlar ki, Beş Kuşak Konuşuyor
- Yaşar Nabi, Edebiyatçılarımız Konuşuyor
- Sermet Sami Uysal, Yahya Kemal'le Sohbetler
- Tahir Kutsî, İç Göç • Abdi İpekçi, Liderler Diyor ki
- Yaşar Kemal, Çukurova Yana Yana, Peri Bacaları, Bu Diyar Baştan Başa, Bir Bulut Kaynıyor
- Fikret Otyam, Ha Bu Diyar, Doğudan Gezi Notları, Harran- Hoyrat irip ve Mayın, Uy Babo, Topraksızlar, Hû Dost, Bir Karış Toprak İçin, Oy Fırat Asi Fırat, Can Pazarı, Vay Kurban, Hayvanlar ve İnsanlar, Gide Gide
- Necmi Onur, Mezarlarında Yaşayanlar, Telsiz Duvaksız Anadolu
- Yaşar Nabi Nayır, Edebiyatçılarımız Konuşuyor

Fikret Otyam, Naci Sadullah, Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Aziz Nesin, Nevzat Üstün, Mustafa Ekmekçi, Yahya Benekay, Mete Akyol, Halit Çapın, Necmi Onur, Fakir Baykurt, Sait Faik, Vasfiye Özkoçak, Leyla Umar, Nuriye Akman, Uğur Dündar, Ayşe Arman ise gazetelerde bu türde çalışmaları yayımlanan isimler arasında yer almaktadır.